

АНОТАЦІЯ

Хортюк Н. Правове регулювання соціальних гарантій військовослужбовців за трудовим законодавством України.

– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» (спеціалізація 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення»). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей правового регулювання соціальних гарантій військовослужбовців за трудовим законодавством України, а також розроблені рекомендації та пропозиції спрямованих на вдосконалення норм чинного трудового законодавства у відповідній сфері.

Встановлено, що військовослужбовець - це особа, яка добровільно та/або за визначеною законодавством процедурою вступає у склад Збройних сил України та зобов'язується виконувати обов'язки, пов'язані із захистом країни, забезпеченням національної безпеки, а також виконанням операцій та заходів військового характеру. Підкреслено, що військовослужбовці є особливою категорією державних службовців, адже їх робота проявляється в особливому роді професійної діяльності, яку вони виконують протягом визначеного нормами чинного трудового законодавства робочого (службового) часу.

Доведено, що військовослужбовці як суб'єкти трудового права представляють собою особливу категорію працівників, які здійснюють трудову (службову) діяльність в Збройних силах України та/або інших воєнізованих підрозділах, на основі укладення трудового договору (контракту) і його діяльність спрямовано на забезпечення та захисту держави, її територіальної цілісності, кордонів, тощо.

Аргументовано, що трудова правосуб'єктність військовослужбовців, як суб'єктів трудового права, представляє собою визначену законодавством можливість особи набувати та реалізовувати суб'єктивні права та юридичні обов'язки в процесі проходження служби в Збройних силах України та інших воєнізованих підрозділах. Наголошено, що специфіка правосуб'єктності військовослужбовців обумовлена: по-перше, наявністю особливих підстав виникнення трудових правовідносин; по-друге, спеціальним порядком укладення, зміни та припинення трудового договору; по-третє, існуванням особливих вимог до осіб, які прагнуть проходити службу в лавах Збройних сил України.

Підкреслено, що особливість спеціального правового статусу військовослужбовців обумовлена наступним: 1) наявністю специфічного порядку виникнення, зміни, а також припинення службово-трудових відносин; 2) особливий набір завдань та повноважень, які покладаються на військовослужбовця у зв'язку із несенням служби; 3) військові наділяються додатковими соціально-трудовими гарантіями, пільгами та привілеями, які представляють собою своєрідні компенсації за «особливі» умови служби; 4) високим рівнем відповідальності.

Встановлено, що поняття «соціальні гарантії військовослужбовців» найбільш доцільно розглядати у двох аспектах – у широкому та звуженому контекстах. Так, відповідно до широкого підходу вони представляють собою засоби, умови та способи, за допомогою яких забезпечується соціальний захист трудових, соціальних, економічних та інших прав військовослужбовців. Щодо вузького підходу, то соціальні гарантії військовослужбовців – це втілений у нормах матеріального права обов'язок держави щодо соціально-трудового забезпечення та захисту військовослужбовців на рівні не нижче, аніж це визначено у нормах загального трудового законодавства для інших категорій працівників.

Виокремлено наступні види соціальних гарантій військовослужбовців, як-то: 1) гарантії щодо грошового забезпечення; 2) гарантії щодо

безперервності стажу роботи; 3) гарантії щодо збереження місця роботи (посади); 4) гарантії щодо надання часу відпочинку та відпусток; 5) відповідальність роботодавця за недотримання трудових прав та соціальних гарантій мобілізованих працівників (військовослужбовців); 6) додаткові соціальні гарантії: а) речове, продовольче, житлове забезпечення; б) медичне забезпечення та санаторно-курортне лікування; в) пільги, гарантії та компенсації для військовослужбовців.

Встановлено, що правові засади соціальних гарантій військовослужбовців представляють собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя. Аргументовано, що нормативно-правові засади соціальних гарантій військовослужбовців знаходять своє закріплення у сукупності нормативно-правових актах різної юридичної сили, які можуть бути систематизовані за такими критеріями: 1) за їх юридичною силою; 2) за галузевою належністю (загальні норми трудового законодавства та спеціальні норми, що регулюють соціальний захист та гарантії його реалізації військовослужбовців).

Аргументовано, що в системі нормативно-правових засад соціальних гарантій військовослужбовців засад ключове місце відводиться нормам трудової галузі права, адже саме за їх допомогою: 1) закріплюється правовий статус військових як суб'єктів галузі трудового права та права соціального забезпечення; 2) формується нормативна основа для забезпечення рівності всіх категорій працівників у сфері соціального захисту; 3) визначаються особливості забезпечення соціальних гарантій для спеціальних суб'єктів трудового права, - військовослужбовців; 4) встановлюються гарантії оплати праці, робочого часу, часу відпочинку, тощо; 5) розкриваються ключові форми та методи реалізації соціальних гарантій; тощо.

Доведено, що під принципами правового регулювання соціальних гарантій військовослужбовців найбільш доцільно розуміти сукупність

визначених в нормах трудової галузі права систему відправних начал, вихідних ідей, які лежать в основі здійснення відповідної діяльності. Їх дотримання є обов'язковим для всіх учасників досліджуваних правовідносин, а відхилення може тягнути за собою: по-перше, порушення прав, свобод та інтересів військовослужбовців як суб'єктів трудового права та права соціального забезпечення; по-друге, настання негативних наслідків для суб'єктів, які порушили права та свободи інших сторін подібних правовідносин.

З'ясовано, під суб'єктами забезпечення та реалізації соціальних гарантій у трудовій діяльності військовослужбовців слід розуміти спеціально уповноважені органи державної влади та їх посадові особи, які відповідно до норм чинного законодавства наділені повноваженнями та компетенцією здійснювати правову, організаційну, управлінську та іншу діяльність у відповідному напрямку.

Підкреслено, що Верховна Рада України є важливим суб'єктом забезпечення та реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців. Її значення обумовлено наступними чинниками: по-перше, ВРУ формує нормативно-правову основу для функціонування досліджуваного інституту шляхом прийняття законодавчих актів у відповідній сфері; по-друге, погоджує на посади за поданням Президентом керівників вищих ланок, наприклад, Міністра оборони України; по-третє, відповідає за затвердження загальної структури та чисельності Збройних сил України.

Відзначено, що роль Президента України як суб'єкта забезпечення та реалізації соціальних гарантій військовослужбовців, полягає у наступному: а) відповідає за формування та реалізацію державної соціальної політики; б) в межах своєї компетенції приймає підзаконні нормативно-правові акти у досліджуваній сфері; в) висуває на посади керівників вищих ланок, наприклад Міністра оборони.

Встановлено, що на сьогоднішній день система суб'єктів, які здійснюють забезпечення та реалізацію соціальних гарантій

військовослужбовців, хоча на перший погляд і здається ефективною, втім вона потребує вдосконалення. У даному контексті, як вбачається, необхідним є створення окремого органу, до компетенції якого буде входити координація діяльності різних державних та недержавних інституцій у напрямку реалізації соціальних гарантій військовослужбовців. Особливо гостро дане питання постає тоді, коли буде демобілізовано сотні тисяч військових, які будуть потребувати всебічної підтримки.

Констатовано, що на сьогоднішній день Сполучені Штати Америки є взірцем для багатьох держав світу в контексті створення належних умов для функціонування армії в цілому та забезпечення і реалізації соціальних гарантій військовослужбовців, зокрема. Серед позитивних моментів, які можуть бути цікавими та використані вітчизняним законодавцем в рамках покращення досліджуваного інституту виділено: по-перше, високий рівень фінансового забезпечення військовослужбовців, що є додатковим стимулом для молодих людей йти до армії; по-друге, особливий підхід до регулювання відпусток, який є значно більшим для військових, які безпосередньо виконують бойові завдання; по-третє, наявність широкої системи гарантій медичного забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, що в тому числі включає повну компенсацію стоматологічних витрат; по-четверте, широкий перелік інших гарантій, спрямованих на покращення рівня життя не тільки самих військових, але й їх родин.

Узагальнено, що на сьогоднішній день переважна більшість провідних держав Європи та Світу прагнуть посилити свої армії задля чого суттєву увагу приділяють підвищенню рівня соціальних гарантій військовослужбовців. Спільним для всіх держав є високий, у порівнянні з Україною, рівень фінансового забезпечення військових всіх рангів. Втім, окрім грошового забезпечення виділено наступні позитивні моменти зарубіжного досвіду правового регулювання соціальних гарантій військовослужбовців, яким слід скористатися вітчизняному законодавцю

Здійснено аналіз ряду Стратегічних нормативно-правових актів, на основі чого було відмічено, що на сьогоднішній день законодавець усвідомлює важливість та необхідність покращення системи соціальних гарантій в Україні в цілому. Втім, в умовах сьогодення законодавець досить поверхневу увагу приділив покращенню організаційних та правових засад забезпечення та реалізації соціальних гарантій військовослужбовців. Зокрема, недостатньо якісно вирішеними є питання грошового, житлового, медичного забезпечення військових, а також членів їх сімей; тощо.

Аргументовано, що більшість наукових праць, присвячених питанню соціальних гарантій військовослужбовців, були написані ще до повномасштабного вторгнення, ряд проблем у цій сфері все ще залишаються актуальними, зокрема: низький рівень грошового забезпечення; відсутність ефективних житлових програм; недостатньо ефективна система медичного забезпечення військових та членів їх сімей; відсутність дієвих програм соціальної підтримки військових, тощо. Зазначене є суттєвою прогалиною у діяльності законодавця, що характеризує роботу останнього з негативної точки зору.

Запропоновано авторське бачення щодо перспективних напрямів вдосконалення трудового законодавства України, норми якого спрямовані на правове регулювання соціальних гарантій військовослужбовців

Ключові слова: військовослужбовець, суб'єкт, трудове право, гарантії, соціальні гарантії, трудове законодавство, правові засади, соціальне забезпечення, правове регулювання, принципи, зарубіжний досвід, вдосконалення.

SUMMARY

Khortiuk N.V Legal regulation of social guarantees of military personnel under the labor legislation of Ukraine. - *Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.*

Thesis for the Doctor of Philosophy scientific degree in the specialty 081 – “Law” – Kharkiv National University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv, 2024.

The thesis provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which consists in determining the essence and revealing the peculiarities of the legal regulation of social guarantees of military personnel under the labor legislation of Ukraine, as well as developed recommendations and proposals aimed at improving the norms of the current labor legislation in the relevant field.

It is established that a military serviceman is a person who voluntarily and/or according to the procedure established by law joins the Armed Forces of Ukraine and undertakes to perform duties related to the protection of the country, ensuring national security, as well as the performance of military operations and measures character. It is emphasized that military personnel are a special category of public servants, because their work is manifested in a special type of professional activity, which they perform during the working (service) time determined by the norms of the current labor legislation.

It is proved that military personnel as subjects of labor law represent a special category of employees who carry out labor (service) activities in the Armed Forces of Ukraine and/or other paramilitary units on the basis of an employment agreement (contract) and whose activities are aimed at ensuring and protecting the State, its territorial integrity, borders, etc.

It is argued that labor legal personality of servicemen as subjects of labor law is the ability of a person to acquire and exercise subjective rights and legal

obligations in the course of service in the Armed Forces of Ukraine and other paramilitary units as defined by law. It is emphasized that the specificity of legal

personality of servicemen is due to: firstly, special grounds for the emergence of labor relations; secondly, a special procedure for concluding, amending and terminating an employment contract; thirdly, special requirements for persons who seek to serve in the Armed Forces of Ukraine.

It is emphasized that the peculiarity of the special legal status of military personnel is due to the following: 1) the existence of a specific procedure for the emergence, modification and termination of service and labor relations; 2) a special set of tasks and powers entrusted to a serviceman in connection with his service; 3) military personnel are granted additional social and labor guarantees, benefits and privileges, which represent a kind of compensation for "special" conditions of service; 4) a high level of responsibility.

It is established that the concept of "social guarantees of military personnel" is most expedient to consider in two aspects - in broad and narrow contexts. Thus, according to a broad approach, they represent the means, conditions and methods by which social protection of labor, social, economic and other rights of military personnel is ensured. Regarding the narrow approach, the social guarantees of military personnel are embodied in the norms of material law, the state's obligation to provide social and labor protection and protection of military personnel at a level not lower than that defined in the norms of general labor legislation for other categories of employees.

The following types of social guarantees for military personnel are distinguished, such as: 1) guarantees regarding financial support; 2) guarantees regarding continuity of work experience; 3) guarantees regarding the preservation of the workplace (position); 4) guarantees regarding the provision of rest time and vacations; 5) the employer's responsibility for non-compliance with the labor rights and social guarantees of mobilized workers (military personnel); 6) additional social guarantees: a) material, food, housing provision; b) medical care and sanatorium-resort treatment; c) benefits, guarantees and compensations for military personnel.

It is established that the legal foundations of social guarantees of military personnel represent a set of normative legal acts of different legal force, the norms

of which are aimed at regulating and ordering social relations that arise in the studied sphere of social life. It is argued that the normative and legal foundations of social guarantees of military personnel are consolidated in the set of normative and legal acts of different legal force, which can be systematized according to the following criteria: 1) according to their legal force; 2) by sectoral affiliation (general norms of labor legislation and special norms regulating social protection and guarantees of its implementation for military personnel).

It is argued that in the system of regulatory and legal framework for social guarantees of military personnel, the key place is given to the norms of the labor branch of law, since it is with their help that: 1) the legal status of the military as subjects of labor law and social security law is established; 2) a regulatory framework is formed to ensure equality of all categories of employees in the field of social protection; 3) the peculiarities of social guarantees for special subjects of labor law - military personnel - are determined; 4) guarantees of remuneration, working time, rest time, etc. are established; 5) the key forms and methods of social guarantees implementation are revealed; etc.

It is proved that under the principles of legal regulation of social guarantees of military personnel, it is most expedient to understand the totality of the system of starting points, initial ideas, which are the basis of the implementation of the relevant activity, defined in the norms of the labor field of law. Their observance is mandatory for all participants of the studied legal relationship, and deviation may entail: first, violation of the rights, freedoms and interests of military personnel as subjects of labor law and social security law; secondly, the occurrence of negative consequences for entities that have violated the rights and freedoms of other parties to similar legal relations.

It is found that the subjects of ensuring and implementing social guarantees in the labor activity of military personnel should be understood as specially authorized public authorities and their officials who, in accordance with the provisions of current legislation, are vested with the authority and competence to carry out legal, organizational, managerial and other activities in the relevant area.

It is emphasized that the Verkhovna Rada of Ukraine is an important subject of ensuring and implementing guarantees of social protection of military personnel. Its significance is due to the following factors: firstly, the Verkhovna Rada of Ukraine forms the legal framework for the functioning of the institution under study by adopting legislative acts in the relevant area; secondly, it approves the appointment of senior officials, such as the Minister of Defense of Ukraine, upon the President's submission; thirdly, it is responsible for approving the overall structure and strength of the Armed Forces of Ukraine.

It is noted that the role of the President of Ukraine as a subject of ensuring and implementing social guarantees for servicemen is as follows: a) he is responsible for the formation and implementation of the State social policy; b) within his competence, he adopts by-laws and regulations in the area under study;

c) he nominates senior managers, for example, the Minister of Defense.

It is established that today the system of entities responsible for ensuring and implementing social guarantees for servicemen, although at first glance it seems to be effective, needs to be improved. In this context, it seems necessary to create a separate body whose competence will include coordination of the activities of various state and non-state institutions in the area of realization of social guarantees for servicemen. This issue will be especially acute when hundreds of thousands of military personnel are demobilized and will need comprehensive support.

It is stated that today the United States of America is a model for many countries of the world in the context of creating proper conditions for the functioning of the army as a whole and ensuring and implementing social guarantees for military personnel, in particular. Among the positive points that can be interesting and used by the domestic legislator as part of the improvement of the institute under study, the following are singled out: firstly, a high level of financial support for military personnel, which is an additional incentive for young people to join the army; secondly, a special approach to the regulation of vacations, which is significantly greater for military personnel who directly perform combat tasks; thirdly, the availability of a wide system of guarantees of medical care for servicemen and their

family members, which includes full compensation for dental expenses; fourthly, a wide list of other guarantees aimed at improving the standard of living not only of the military themselves, but also of their families.

It is summarized that today the vast majority of the leading states of Europe and the world strive to strengthen their armies, and for this purpose they pay considerable attention to improving the level of social guarantees for military personnel. Common to all states is a high, compared to Ukraine, level of financial support for military personnel of all ranks. However, in addition to monetary support, the following positive aspects of the foreign experience of legal regulation of social guarantees of military personnel are highlighted, which should be used by the domestic legislator.

An analysis of a number of Strategic normative legal acts is carried out, based on which it was noted that today the legislator is aware of the importance and necessity of improving the system of social guarantees in Ukraine as a whole. However, in today's conditions, the legislator paid rather superficial attention to the improvement of the organizational and legal foundations for the provision and implementation of social guarantees for military personnel. In particular, the issues of monetary, housing, and medical support for military personnel, as well as their family members, are insufficiently resolved; etc.

It is argued that the majority of scientific works devoted to the issue of social guarantees of military personnel were written even before the full-scale invasion, a number of problems in this area still remain relevant, in particular: low level of monetary support; lack of effective housing programs; an insufficiently efficient system of medical care for military personnel and their family members; lack of effective military social support programs, etc. This is a significant gap in the activity of the legislator, which characterizes the latter's work from a negative point of view.

The author's vision is offered regarding promising directions for improving the labor legislation of Ukraine, the norms of which are aimed at legal regulation of social guarantees of military personnel.

Keywords: military serviceman, employee, labor law, social guarantees, completion of service, labor legislation, legal principles, social security, pension security, legal regulation, termination of employment contract, military status, years of service.